

יורה דעה שעור 2

הלכות מליחה שיעור ראשון

© פרחי שושנים

אין להשתמש בשיעור זה לשום מטרה ללא רשות מפורשת מהמו"ל
- פרחי שושנים תוכנית הסמיכה -
והוא בגזל ממש וח"ו לתלמידי חכמים לעשותו.
רשות השימוש הוא אישי בלבד ולצורך לימודי הקורס ולחזרה ושינון
וכל שימוש אחר טעון בקשת רשות!

שאלות על שעורים

שאלה:

האם יש ל"ציר" אותו דין כמו דם? אם הדם נפלט יחד עם הציר, האם אנו חוששין שהציר יבלע שוב אל תוך הבשר? האם המליחה מפליטה את הציר?

תשובה:

נעשה סדר בשאלה. בתוך שעור מליחה (18 עד 24 דקות, ראה סוף שעור שלישי) הדם נפלט מהבשר, לאחר מכן הציר נפלט על ידי המלח, ואין על הציר שום איסור, כך שגם במקרה ויבלע שוב אל תוך הבשר לא נאסר. הבעיה היא שבמצב שהציר נמצא עם המלח יש לו דין של רותח, ואם יש דם בעין על הבשר והבשר יושב בתוך הציר, הדם יאסור את הבשר מדין כבוש, אנחנו נכנס לפרטי בעיה זו בשעורים בעתיד.

שאלה:

לפי הרא"ש נאמר שבשר שלא הודח יפליט את דמו ואז שוב יבלע. איך זה מתישב עם דברי החוות דעת שאומר שלפי הרא"ש הדם מטבעו מפליט ולא מבליע?

תשובה:

הדם הנפלט נפלט מכח טבעו של המלח. הבליעה של הדם בחזרה בא מכח הכלל של מליח כרותח. הכלל של "כבולעו כך פולטו" לא שייך מאחר והיא נובעת מטבעו של המלח, ובליעת הדם היא יותר מהירה מאחר והיא נובעת מהרתיחה של מליח כרותח.

שאלה:

בדברי הפרי מגדים בבאור הסמ"ק הוא כותב "מחמת דוחק הקופיץ חשיב דם בעין". מה הקשר בין הלחץ של סכין הקצבים לבין "דם בעין"?
תשובה: כאשר הדם חשוף לאויר הוא מתחיל להתקשות, ולחץ הסכין מוציא את הדם לאויר העולם. ברגע שהוא מתחיל להתקשות יש לו דין של דם בעין.

שאלה:

בדבר הפרי מגדים הוא משתמש במלים "לא שייך טרוד?"

תשובה:

טרוד הוא הכלל שבשר שבתהליך של פליטת דם אינו בולע. במלים "לא שייך טרוד" אומר הפרי מגדים שהכלל הזה זה פועל, ויש בליעה של דם.

שאלה:

מדוע הפרי מגדים כותב בקטע שמתחיל עם המלים "ולענין הלכתא" שאפשר שהמחבר סובר כשיטת הר"ן? לכאורה לפי שיטת הר"ן אין צורך להדיח את הבשר שנחתך אחרי ההדחה, מאחר ולשיטת הר"ן כל סיבת ההדחה הוא לרכך את פני הבשר, ולעומת זאת המחבר פוסק שבשר שנחתך אחרי ההדחה חייבים להדיח.

תשובה:

הערה נכונה. לכאורה מכח שאלה זו דקדק הפרי מגדים להשתמש בלשון "אפשר", שהוא לשון שיכול להתפרש כאפשרות קלושה שיש עליה קושיות. גם אם נקבל דברים אלו, הכוונה תהיה שהמחבר גם חושש לשיטת הר"ן מלבד שיטת המרדכי שמכח שיטתו מצריך הדחה נוספת לבשר שנחתך. בכל אופן, הפשטות שכונת המחבר לפסוק רק בפי המרדכי.

שאלה:

א. מדוע אין הרא"ה מחשיב את הדם שעל פני הבשר כדם בעין?
ב. לפי חמשת שיטות הראשונים שחולקים על הסמ"ק בזה שסובר שדם שיוצא בגלל "דוחק הקופיץ" מה לדעתם הוא הדין של דם זה?

תשובה:

אין שאלה זו מיוחדת לשיטת הרא"ה, ויש לשאול אותה גם לפי הראשונים שסוברים שהטעם להדחה הראשונה הוא לרכך את הבשר. השפתי דעת בסעיף קטן א' שתי שורות מסוף דבריו כותב שלכתחלה אנו חוששים לשיטת הסמ"ק שהדם הזה הוא אכן דם בעין, אבל בדיעבד סומכים על שאר הראשונים שסוברים שדינו כדם פליטה, שדומה לדם שפרש.

שאלה:

אם הבשר שהושרה למשך חצי שעה לצאת ידי שיטת היש אומרים שבמרדכי, האם הבשר עדיין זקוק, לפי הסמ"ק, הדחה ושפשוף בשלל הדם בעין, ומה יהיה הדין לפי הסמ"ק בכזה מקרה אם הבשר נחתך אחרי ההשריה?

תשובה:

בגלל הדם בעין הרמ"א הקפיד לכתוב "ולהדיחו היטב במי השרייה", לקיים דברי הסמ"ק. אם הבשר נחתך "דם בעין" נפלט מדוחק הסכין ולפי הסמ"ק חייבים שוב להדיחו.

שׁעוֹר

2

בֶּשֶׁר שֶׁלֹּא הוּדַח וְנִמְלַח

סִימָן סֵט

סְעִיף ב

(יב) אִם מֶלֶח וְלֹא הִדִּיחַ תַּחֲיִלָּה, יִדְיַחְנוּ (ז)
וְיִמְלַחְנוּ שׁוֹשְׁנֵי. וְיִשׁ אֹסְרִין.

הַגְּהָה: וְכֵן נוֹהֲגִין, אֲפִילוּ לֹא (ח) נִמְלַח רַק מֵעֵט כְּדֶרֶךְ
שְׁמוּלְחִין לְצֵלִי, (יג) וְאֲפִילוּ לֹא שֶׁהָיָה בְּמִלְחָה שִׁיעוֹר מַלְיָחָה
(אֲרוּךְ וּשׁ״ד וּסְמ״ג). (ט) מִיְהוּ בְּמִקּוֹם הַפֶּסֶד מְרוּבָה, יֵשׁ לְהַתִּיר
(כ״י). (י) וְאִם לֹא הוּדַח רַק מֵעֵט, קוֹדֵם שְׁמִלְחוּ, (יד) מוֹתֵר
כְּדִיעֵבֶד. וְהוּא הַדִּין טו) אִם הָיָה ס' בְּחִתִּיכָה נֶגֶד דָּם שֶׁעָלִיו
(הַגְּהָת שׁ״ד בְּשֵׁם מְהוֹרָא״י). וְאִם נִמְלַח חֲתִיכָה בְּלֹא הִדְחָה עִם
(יא) טז) שְׂאֵר חֲתִיכוֹת, שְׂאֵר חֲתִיכוֹת מוֹתֵרוֹת וְהִיא אֲסוּרָה
(בְּאֲרוּךְ כִּלְלֵי ד' דִּין ה').

בסעיף ב' המחבר דן בבשר שנמלח בלי הדחה ראשונה. לפני שנגש להבין את הסעיף, נחזור על ששת שיטות הראשונים שסוכמו על ידי הפרי מגדים, וכפי שהדבר נוגע לבשר שנמלח בלא הדחה.

בשר שנמלח בלא הדחה

א. הרא"ה

לפי הרא"ה אם המלח נשאר על הבשר שנים עשרה או עשרים וארבע שעות, נוצר מצב שכל הדם שהיה בתוך הבשר נפלט החוצה, אבל נמצא בתוך הבשר דם דעלמא, זאת אומרת דם חיצוני ממה שהיה על פני הבשר ונכנס פנימה עם סוף פליטת הדם שבתוך הבשר. לדם חיצוני זה לא תעזור מליחה להוציאו, מאחר וכבר אין דם שבתוך החתיכה שהיה יכול לאפשר לדם החיצוני שנבלע להפלט יחד אתו. לכן הבשר הזה נאסר. אכן, אם המלח הוסר ונשטף לפני י"ב או כ"ד שעות, לפני שהדם החיצוני נבלע, הבשר מותר.

ב. הר"ן

לפי טעמו של הר"ן שהדחה באה לאפשר למלח לפעול, להפליט את הדם, מליחת בשר בלא הדחה לא הועילה, אך לא קלקלה. לכן אפשר לשטוף את המלח, להדיח את הבשר ולמלוח שוב, והבשר יהיה מותר.

ג. מרדכי

לפי טעמו של המרדכי, המליחה הראשונה בלי הדחה לא הועילה כלל, אך לא קלקלה. לכן אפשר לשטוף את המלח, להדיח את הבשר ולמלוח שוב והבשר יהיה מותר.

ד. יש אומרים שבמרדכי

מאחר וכל הבשר לא היה מרוכך, המלח לא עשה כולום. לכן גם לשיטה זו אפשר לשטוף את המלח, להדיח את הבשר ולמלוח שוב והבשר יהיה מותר.

ה. סמ"ק

לפי טעם הסמ"ק להדחה ראשונה, הבשר שנמלח בלי הדחה בולע את הדם בעין שעל פני הבשר, ואין דרך להוציאו על ידי המלחה נוספת, ולכן הבשר נאסר.

ו. רא"ש

לפי טעם הרא"ש שההדחה הוא כדי לתת כח למלח להפליט דם בשפע, כשלא הודח הבשר אכן לא נפלט כל הדם, וגם חלק מהדם החיצוני נבלע בתוך הבשר תוך כדי ההמלחה. אכן אם המלח יוסר, והבשר יודח כדין ויומלח שוב הדם הפנימי של הבשר שטרם נפלט יפלט כל ידי המליחה השנייה ויחד אתו ימשיך את הדם החיצוני שנבלע במשך המליחה הראשונה שנכשלה. לכן אפשר לשטוף את הבשר ולהדיח ולמלוח אותו שוב, והבשר יהיה מותר.

המקור של סעיף ב'

המקור של סעיף ב' הוא בטור¹ שמבאר את הדין בבשר שנמלח בלא הדחה וכותב:

ואם מלח ולא הדיחו תחלה י"א שאן לו תקנה עוד
אף אם ידיחנו וימלחנו פעם אחרת ויש צתירין
ולזה הסכים א"א הרא"ש זכרונו לברכה

הבית יוסף כותב שהיש אוסרים הוא הסמ"ק, וטעמו מפני שהמלח מבליע את הדם בעין ולא מפליט אותו. בסוף דבריו² כותב הבית יוסף שבמקרה של הפסד מרובה אפשר לסמוך על הר"ם והרא"ש ולהדיח ולמלוח שוב ועל ידי כך להתיר לשיטתם את הבשר.

סתם ויש אומרים הלכה כסתם

המחבר בסעיף ב' מביא את שני השיטות שהובאו בטור, אך צריך לשים לב לאופן הבאתם. את שיטת הרא"ש והסוברים כמותו מביא סתם, מבלי לנקוט בלשון ישם מתירים, ואילו את שיטת הסמ"ק מביא בלשון יש אוסרין.

¹ עמוד ק"ח, במהדורת מכון ירושלים- עמוד ס"ה.

² בעמוד ק"ח הנ"ל שתי שורות מתחתית העמוד, במהדורת מכון ירושלים- עמוד ס"ה.

בספר יד מלאכי, על כללי הגמרא והפוסקים מביא בכללי הש"ע והרמ"א סעיף י"ז מכלול מפרשים הנוקטים שהדעה שהובאה סתם היא השיטה העיקרית להלכה, וכן הסביר הפרי מגדים לגבי הסעיף הזה במחבר³. לפי זה, המחבר מתיר לסמוך על השיטות שמתירות הדחה ומליחה נוספת.

הט"ז⁴ והפרי מגדים⁵ סוברים שהמחבר חזר בו מהפסק הנ"ל שצטטנו מהבית יוסף.

לעומת זאת, בזבחי צדק (ס"ט סק"ט), בכף החיים (ס"ט סק"ט וסקמ"ה), בבן איש חי ובפוסקים אחרים הבינו שגם בהצגת הדברים כסתם ויש אומרים עדיין לא מתירים כהשיטה הסתמית בלי הפסד מרובה.

הרמ"א פוסק במפורש שבמקום הפסד מרובה יש להתיר, ומשמעות הש"ך ס"ק י"ב שהוא אף הבין כן בדברי השולחן ערוך. המהרש"ל, שבדבריו מובאים בסוף דברי הש"ך בס"ק י"ב, כדרכו בהרבה מקומות חולק על דין השולחן ערוך ופוסק שאף בהפסד מרובה אין דרך להכשיר את הבשר.

הלכה למעשה

הלכה למעשה הוא שאם הבשר נמלח בלא הדחה ראשונה, אשכנזים, שהולכים תמיד בעקבות פסקי הרמ"א, יכולים רק במקרה של הפסד מרובה לשטוף להדיח ולמלוח שוב את הבשר.

ספרדים נוהגים כפסקי המחבר, ולכן בדיון זה לפי הפוסקים שהסבירו שהלכה לפי הדעה הסתמית הראשונה לגמרי, ובלי הפסד מרובה, יכולים לסמוך על הפוסקים המתירים ולשטוף להדיח ולמלוח שנית.

אכן לפי הפוסקים הספרדיים שהזכרנו, שנוטים לחשוש גם לשיטה המובאת בשם יש אומרים לא יהיה היתר כזה, ורק במקרה של הפסד מרובה יהיה מותר לסמוך על שיטת המתירים המובאת סתם במחבר.

³ עיין גם בילקוט יוסף חלק ח' עמוד ר"צ

⁴ הבנה זו עולה ממה שהט"ז מדמה בשר שנמלח בלא הדחה לבשר שנמלח שנתנוהו על בשר שלא נמלח דין זה מורא בסימן ע' סעיף ו' ושם המתירים מתירים גם בלי תנאי של הפסד מרובה.

⁵ יש לעיין במשבצות זהב, שהוא פירוש של הפרי מגדים על הט"ז בסוף דבריו בסימן א'.

כיצד נמלח הבשר שלא הודח

הרמ"א מוסיף שיש לאסור גם כשהבשר נמלח רק מעט כדרך שמולחים לצלי. (בסימן ע"ו נלמד שמן הדין בשר שנצלה לא צריך מליחה. הרמ"א שם מביא את דברי רש"י שגם צלי צריך קצת מליחה ושכן נהגו).

הט"ז בס"ק ח' מביא שני טעמים לדברי רמ"א אלו שאוסר גם בקצת מלח:

- 1) אין אנו בקיאים להבחין בין מליחת צלי (קצת) למליחה לקדירה (הרבה).
- 2) על פי דברי האור זרוע אפילו מליחה של צלי יפלוט קצת (כל שהוא) דם, וא"כ לפי סברת הסמ"ק הדם הזה שיפלט יבלע שוב בבשר ויאסור את הבשר.

הרמ"א מוסיף עוד שאפילו לא שהה המלח על הבשר כשיעור המינימלי הדרוש למליחה (שנראה בהמשך שהוא לכל הפחות שמונה עשר דקות), בכל זאת הבשר נאסר לפי היש אומרים. הש"ך בס"ק י"ג מביא מדברי הרמ"א בדרכי משה שבמקרה זה של המלחה ראשונה קצרה בלא הדחה, על אף שכבר לא ניתן למלוח את הבשר שוב לפי היש אומרים, ניתן לצלותו, ועל ידי כך יצא דמו. הפרי מגדים מוסיף שצלייה גם מועילה אם כמות המלח שהבשר הומלח בו בלי הדחה היתה כמות קטנה. על אף שמביא הש"ך את דברי המהרש"ל והב"ח שאוסרים גם לצלות את הבשר הש"ך מכריע כדברי הדרכי משה.

הפתחי תשובה בס"ק ז' מביא את דברי התפארת למשה שפוסק שרק בהצטרפות שני המעלות (תרתי למעליותא) שהם:

- 1) שמוש במעט מלח.
- 2) שהיה קצרה במלח.

אז מותר לסמוך על דברי הדרכי משה שהצלייה תוציא את כל הדם מהחתיכה. הפרי מגדים קובע שכן הלכה.

שני היתרים

נעיין בהמשך דברי הרמ"א:

*ואם לא הודח רק מעט קודם שמלחו מותר בדיעבד והוא הדין אם היה ס' בחתיכה
נגדם דם שעליו (הגהת ש"ד בשם מהרא"י)*

יש לשים לב ששני היתרים (הדחה מועטת וששים בבשר) מוזכרים ביחד, וממקור אחד. מקור ההיתר הוא על פי ההסברים של הרא"ה והסמ"ק, אשר לפי כולם, עם הדגשים שונים, מטרת ההדחה הראשונה היא אך ורק לטפל בדם שעל פני הבשר. הפסק הזה של הרמ"א מתיר לסמוך בדיעבד על השיטות האלה ולא לחשוש לשיטות שדורשות את ריכוך כל הבשר.

הגדרת בדיעבד

הט"ז ס"ק י' (יש לעיין ס"ה במשבצות זהב בתחלת דבריו על דברי הט"ז) והש"ק ס"ק י"ד (בסוף דבריו) סוברים שאף שהבשר עדיין לא נתבשל לפי הרמ"א זה במצב של בדיעבד, ואין צורך בהדחה ומליחה נוספת על פי דין. רבי עקיבא איגר לעומת זאת סובר שאין כונתו הפשטה של הרמ"א כדברי הש"ך והט"ז, אלא צריך להדיח ולמלוח את הבשר שוב כדין. ובכל זאת בסוף דבריו קובע רבי עקיבא איגר שאם הבשר נתבשל בלי הדחה ומליחה כדין הוא מותר במקרה של הפסד מרובה. הפרי מגדים פוסק בזה כדברי רבי עקיבא איגר.⁶

הלכה למעשה

אנו פוסקים כדברי רבי עקיבא איגר והפרי מגדים, על אף שהם חלוקים על הש"ך והט"ז. לכן במקרה של הדחה ראשונה מועטת יש להדיח שוב ולמלוח שוב את הבשר כדין.

⁶ עיין גם בפתחי תשובה ס"ק ח' ובמשבצות זהב על הט"ז ס"ק י' חמש שורות מסוף דבריו.

בשר שלא הודח יחד עם בשר שהודח

בסוף דבריו כותב הרמ"א: ואם נמלח חתיכה בלא הדחה עם שאר חתיכות, שאר חתיכות מותרות והיא אסורה (בארוך כלל ד' דין ה').

לפי דברי רמ"א אלו, אין הדם בעין שעל פני בשר שלא הודח אוסר חתיכות בשר שהודחו על אף שבא במגע אתן.

הפרי מגדים (התחלת דבריו בשפתי דעת ס"ק ט"ז) מסביר שהדם כיון שנמס תחילה במלח ורק אחר כך פוגע בחתיכות שהודחו אינו עם כמו סתם דם בעין שעל פני חתיכה. בכל זאת, לגבי החתיכה עצמה שלא הודחה, הדם נחשב דם בעין כי הוא מיד נבלע בחתיכה לפני שהמלח ממיס אותו.

שאלות לחזרה

- 1) לפי איזו שיטה נאסר בבשר לגמרי אם נמלח בלא הדחה, ואין לו תקנה?
- 2) מה הדין, בנדון של שאלה אחד לפי המחבר, הרמ"א המהרש"ל והש"ך?
- 3) מה הדין, אם הבשר שלא הודח נמלח רק בקצת מלח? ומה הטעמים?
- 4) באיזה מקרה מותר לצלות בשר שנמלח בלא הדחה?
- 5) באיזה מקרה מותר חתיכת בשר שנמלח בלא הדחה?
- 6) האם בנדון של שאלה 5 צריך להדיח ולמלוח פעם שנית כדי?
- 7) מדוע אוסרת המליחה את החתיכה שלא הודחה, אבל לא את שאר החתיכות המודחות שהמלחו יחד עם החתיכה שלא הודחה?